

УДК 78.27;78.421

DOI <https://doi.org/10.32782/2224-0926-2026-2-57-12>

Посікіра-Омельчук Наталія Миколаївна
кандидатка мистецтвознавства, доцентка,
доцентка кафедри спеціального фортепіано №1,
завідувачка відділу аспірантури та докторантури
Львівська національна музична академія імені М.В. Лисенка
<https://orcid.org/0000-0002-9011-2676>

НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕЛОДИЧНИЙ ІДИОМ У ФОРТЕПІАННІЙ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ БАРВІНСЬКОГО

Творчість Василя Барвінського є одним із найяскравіших зразків української національно орієнтованої музики першої половини ХХ ст. Стаття присвячена комплексному дослідженню фортепіанної спадщини композитора крізь призму українського народного мелосу. Актуальність роботи зумовлена потребою глибшого осмислення механізмів творчого переосмислення фольклору в професійній композиторській діяльності В. Барвінського, а також необхідністю популяризації маловідомих сторінок української фортепіанної літератури.

У статті розглядається, як українська народна пісня формує інтонаційну основу фортепіанної творчості В. Барвінського. Проводиться аналіз різноманітних способів композиторського опрацювання фольклорного матеріалу – від прямого цитування до глибинної трансформації народних інтонацій, при якій фольклорний первінь стає органічною частиною авторської музичної мови. Особливу увагу приділено західноукраїнським музичним діалектам, зокрема лемківському. Увагу сконцентровано на таких фортепіанних творах митця як: цикл «Шість мініатюр на українські народні теми», «Українська рапсодія», «Сюїта на українські народні теми», «Мініатюри на лемківські народні пісні» (зокрема «Пісня без слів» та «Заколісна пісня»), збірки «Українські народні пісні для фортепіано» та обробки колядок і щедрівок. У роботі розкривається специфіка втілення лемківського музичного діалекту в фортепіанній фактурі на прикладі п'єси «Пісня без слів». Окрім художньо-стильового аналізу, у роботі висвітлено педагогічну спрямованість фортепіанної творчості В. Барвінського та її значну роль у національно-свідомому вихованні молоді. Дослідження засвідчує, що активне звернення композитора до народних джерел було не випадковим, а являло собою органічну частину загальноукраїнського культурного піднесення першої третини ХХ століття, притаманного різним видам мистецтва.

У висновках підкреслюється, що фортепіанна спадщина Василя Барвінського є вагомим внеском у розвиток української національної композиторської школи, яскравим прикладом успішного синтезу фольклорної традиції та європейської професійності, а також цінним джерелом для сучасної виконавської та педагогічної практики.

Ключові слова: українська музика, фортепіанна творчість, інтерпретація, мелос, жанр, стиль, музична мова, В. Барвінський.

Posikira-Omelchuk Nataliia. The National Melodic Idiom in Vasyl Barvinsky's Piano Works

Vasyl Barvinsky's work stands as one of the most striking examples of Ukrainian national-operatic music from the first half of the 20th century. This article is devoted to a comprehensive study of the composer's piano legacy through the prism of Ukrainian folk melody. The relevance of this work stems from the need for a deeper understanding of the mechanisms of creative reinterpretation of folklore in V. Barvinsky's professional compositional practice, as well as the necessity of popularising lesser-known aspects of Ukrainian piano literature.

The article examines how the Ukrainian folk song forms the intonational basis of V. Barvinsky's piano works. An analysis is conducted of various methods of compositional treatment of folk material – from direct quotation to the profound transformation of folk intonations, in which the folk

source becomes an organic part of the composer's musical language. Particular attention is paid to Western Ukrainian musical dialects, specifically the Lemko dialect. The focus is on the artist's piano works such as: the cycle 'Six Miniatures on Ukrainian Folk Themes', 'Ukrainian Rhapsody', 'Suite on Ukrainian Folk Themes', 'Miniatures on Lemko Folk Songs' (in particular 'Song Without Words' and 'Lullaby'), the collection 'Ukrainian Folk Songs for Piano', and arrangements of carols and New Year's songs. This paper explores the specific features of the incorporation of the Lemko musical dialect into piano texture, using the piece 'Song Without Words' as an example. In addition to an artistic and stylistic analysis, the paper highlights the pedagogical orientation of V. Barvinsky's piano works and their significant role in the national-conscious upbringing of young people. The study demonstrates that the composer's active engagement with folk sources was not accidental, but constituted an integral part of the pan-Ukrainian cultural revival of the first third of the 20th century, which was characteristic of various art forms.

The conclusions emphasise that Vasyl Barvinsky's piano legacy is a significant contribution to the development of the Ukrainian national school of composition, a striking example of the successful synthesis of folk tradition and European professionalism, and a valuable source for contemporary performance and pedagogical practice.

Key words: Ukrainian music, piano works, interpretation, melody, genre, style, musical language, V. Barvinsky.

Вступ. Творчість Василя Барвінського належить до вершинних здобутків української композиторської школи першої половини ХХ ст. Проте через його трагічну долю в умовах окупаційного радянського режиму спадщина митця отримала належне визнання лише в Незалежній Україні. Тож деякі аспекти його індивідуального стилю надалі потребують більш докладного наукового дослідження, ретельного та багатогранного вивчення різних аспектів музичного мислення митця. Передусім йдеться про складові творчості В. Барвінського, що пов'язані з національно визначеними, почасти фольклорними джерелами, які великою мірою формують інтонаційну основу низки його творів і виступають важливим чинником вияву художньої індивідуальності композитора.

Чільне місце у доробку Василя Барвінського посідає фортепіанна творчість, адже будучи видатним піаністом і педагогом, він досконало відчував природу звучання інструменту. Тож фортепіанні композиції органічно відображають основні засади художнього мислення Барвінського. У поданій статті основна увага зосереджується на втіленні характерних національних ідіомів, що специфічно перевтілюються композитором модерної доби і обумовлюють особливості його музичної мови.

У цьому контексті доцільно виокремити для аналізу низку творів, які найбільш яскраво відображають зв'язок музичної мови композитора з українським мелосом та особливості його трансформації у темброво-фактурному просторі фортепіано.

Матеріали та методи. У даній статті використано матеріали, які висвітлюють різноманітні аспекти життєтворчості Василя Барвінського – піаністичний, педагогічний, композиторський. З особливою увагою опрацьовано музикознавчі дослідження, які присвячені питанням стилістики композиторського письма В. Барвінського, жанрової специфіки його творчості та особливостей музичної мови. Це зокрема праці Л. Кияновської, О. Німилович, Л. Шевчук-Назар, Л. Яковенко та інших. В публікації висвітлено результати, отримані внаслідок застосування таких дослідницьких методів, як історико-стильовий, що дав змогу простежити формування індивідуального стилю композитора у контексті епохи; інтонаційно-мелодичний, котрий спрямований на виявлення особливостей мелодичного мислення митця в контексті зв'язків із українським

мелосом; жанрово-аналітичний, який дозволив окреслити специфіку жанрового трактування та особливості формотворення; виконавсько-інтерпретаційний, що особливо сприяв осмисленню специфіки відтворення пісенно-інтонаційних елементів у фортепіанній фактурі.

Результати. Художній світогляд В. Барвінського формувався під впливом інтелектуального українського середовища Галичини кінця XIX – початку XX ст., в якому в цей період відбувалось інтенсивне філософсько-наукове осмислення національної ідентичності, при тому виняткова увага зосереджувалась на феномені народної пісенності. Вона трактувалась як унікальне явище національної культури, що втілює її ментальний архетип, становить поетично-звукове відображення багатовікового досвіду нашого народу, художнього осмислення дійсності, передає широкий спектр емоційно-психологічного, внутрішнього світу українців. Цей погляд відображається у фольклористичних та музикознавчих працях сучасників Барвінського. Так, відомий дослідник, основоположник української етномузикології Філарет Колесса зазначає, що «українські народні пісні дають невичерпні засоби до пізнання характеру й душі українського народу, його історії й культурного розвитку»¹. Станіслав Людкевич неодноразово підкреслює виняткове багатство української пісенної традиції, про що особливо красномовно свідчить назва його статті «Про красу української народної пісні»².

Це багатство виявляється у розмаїтті фольклорних жанрів, інтонаційній гнучкості, ладовій варіативності та ритмічній пластичності. Українська народна пісня вирізняється особливою мелодичною виразністю, органічним поєднанням слова і музики, а також здатністю передавати найтонші психологічні стани, що зумовлює її визначальний вплив на формування музичного мислення професійних композиторів, зокрема і Василя Барвінського. Пісенно-мелодичні моделі, характерні інтонаційні звороти та ладово-колеристичні особливості національного фольклору оригінально трансформуються у творчості митця, визначаючи неповторні риси його індивідуального стилю.

Відомий український піаніст, учень маєстро Барвінського – Олег Криштальський влучно окреслює питомі риси композиторського письма свого наставника, вважаючи, що «основою ліризму Барвінського стало те, що він є композитором, органічно пов'язаним з українською ментальністю, що відчувається в усіх його творах»³. Тож у контексті дослідження питомих рис творчості Василя Барвінського, передусім пісенної природи його музики, особливої ваги набуває дослідження українського мелосу як інтонаційного інваріанту низки композицій митця та однієї з ключових характеристик його фортепіанної творчості.

Пісенну основу мелодики творів Барвінського, як і оригінальність її трактування відзначають усі дослідники. Л. Яковенко стверджує, що «музика В. Барвінського спирається на українські народні мотиви»⁴. А на думку О. Німилович, композитор «не обмежується цитуванням фольклорних тем, а створює оригінальну музичну мову,

¹ Шевелєва М. Філарет Колесса: пісня – невичерпний засіб пізнання народу. *Український інтерес*. URL: <https://uain.press/blogs/filaret-kolessa-pisnya-nevicherpnij-zasib-piznannya-narodu-1296192> (дата звернення: 27.02.2026 р.)

² Камінська Ю. Світоч української музики. *Наше слово*. №4, 26.01.2025. URL: <https://nasze-slowo.pl/svitoch-ukrayinskoji-muzyky/> (дата звернення: 27.02.2026 р.)

³ Криштальський Олег. *Спогади: наук.-публіцист. вид.* / ред.-упоряд. Т. Дубровний. Львів, 2010. С. 51.

⁴ Яковенко Л. Вплив творчого внеску інтерпретаторів фортепіанної музики Василя Барвінського на професійну освіту майбутніх учителів музичного мистецтва. *Молодь і ринок*. 2025. № 3 (235). С. 138–144. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326150>

просякнуту духом української народної пісні»⁵. У цьому контексті прикметним є те, що у творчій спадщині Барвінського простежується зацікавлення автора фольклором регіонів Наддніпрянщини рівночасно з глибоким захопленням мелосом західних теренів України. Про це свідчить ряд творів В. Барвінського, серед яких слід виокремити такі фортепіанні композиції як: «Українська рапсодія», цикли «Шість мініатюр на українські народні теми», «Сюїта на українські народні теми» (часто відома під назвою «Українська сюїта»), п'єси, котрі увійшли до складу незавершеної «Лемківської сюїти» (відомої за назвою «Мініатюри на лемківські народні пісні»), збірка фортепіанних гармонізацій народних колядок і шедрівок. До цього переліку слід віднести й цикл фортепіанних дитячих п'єс, створених на теми українських народних пісень, збірки «Наше сонечко грає на фортепіано». Особливо цікавою в руслі обраної тематики дослідження є авторська збірка «Українські народні пісні для фортепіано».

Загалом, тяжіння українських митців до витоків народної творчості було однією з характерних ознак першої третини ХХ століття – періоду становлення та активного розвитку творчої особистості Василя Барвінського. Такі тенденції яскраво проявлялися не тільки в музиці, а й в інших видах мистецтва, зокрема в українському живописі. Художники активно зверталися до мотивів українського народного мистецтва, традиційної обрядовості, водночас зазнаючи впливу сучасних стилістичних, переважно модерністичних напрямів. Образність і виразовість народної творчості переосмислювалися крізь призму символізму, сецесії, постімпресіонізму, експресіонізму, авангардизму. Поєднання фольклорної автентики з новітніми художніми засобами вираження спостерігаємо у творчості багатьох художників, серед них – Микола Пимоненко, Олекса Новаківський, Михайло Бойчук, Олександр Мурашко, Олена Кульчицька, Осип Курилас, Федір Кричевський, Михайло Жук.

Аналізуючи фольклорно орієнтовані твори В. Барвінського, виявляємо передусім індивідуальне творче переосмислення народно-пісенних інтонацій. Василь Барвінський хоч подекуди і звертався до поширеного способу використання пісенного матеріалу – цитування, проте завжди вміло урізноманітнював фольклорний мелодичний інваріант: то варіаційним розвитком, то яскравою модерною гармонізацією, то створенням поліфонованих мелодичних пластів у фортепіанній фактурі. Дослідження інтонаційної специфіки дозволяє глибше розкрити механізми трансформації народнопісенних джерел у професійній композиторській практиці, а відтак – простежити, як фольклорна основа інтегрується у фортепіанну фактуру, формуючи індивідуальний стиль митця. Відносно загально-стильової спрямованості творчої спадщини Василя Барвінського, Любов Кияновська визначає, що Барвінський «надавав перевагу лише тим новітнім тенденціям, які принципово не суперечили його романтичним уподобанням і природно з ними поєднувались, тобто розрахованих на суб'єктивне світосприйняття і на ідеали витонченої краси»⁶.

Одним із найцікавіших способів композиторського звернення до фольклорного матеріалу є його трансформація крізь призму особистих художніх рефлексій митця. Унаслідок цього сформувалась самобутня авторська музична мова, тематизм якої насичений народним мелосом, проте не містить прямих цитатних посилань. Яскраві приклади таких трансформаційних процесів знаходимо в циклі «Шість мініатюр на українські

⁵ Німилевич О. Фортепіанна творчість Василя Барвінського. Дрогобич : Коло, 2001. С. 42.

⁶ Кияновська Л. Творчість В. Барвінського і художні стилі ХХ століття. В. Барвінський і українська музична культура. Статті та матеріали / за ред. О. Смоляка. Тернопіль, 1998. С. 122

народні теми», зокрема в п'єсах «Думка» і «Лірницька пісня». Натомість такі мініатюри як «Гумореска» чи «Заколисна пісня» з цього ж фортепіанного циклу створені Василем Барвінським безпосередньо за мотивами конкретних українських народних пісень. До аналогічних зразків можна віднести п'єси «Заколисна пісня» та «Пісня без слів», скомпоновані автором у 1932 р. «на мотиви лемківських пісень із збірника «Народні пісні Лемківщини», опублікованого Ф. Колесою»⁷. За задумом композитора ці мініатюри мали увійти до циклу фортепіанних п'єс «Мініатюри на лемківські народні пісні» (або ж «Лемківська сюїта»), «у якій мали ввійти ще Скерцо (залишилось незакінченим) та Лемківський марш (опублікований у збірнику: Барвінський В. Твори для фортепіано. Київ, 1988)⁸.

Якщо детальніше зосередити увагу на «Пісні без слів», яка представляє сферу лемківського фольклору, то у музичній тканині п'єси помічаємо вельми оригінальне і художньо переконливе використання пісенного ідіому, «підсвіченого» винахідливо скомпонованою фактурою. П'єса ґрунтується на принципі злиття двох функціональних пластів – мелодичного, наспівного та акомпануючого, фонового. При цьому мелодичний пласт виразно передає особливості лемківського пісенного діалекту. Тут і характерне ладотональне забарвлення, і поєднання вокалізації та декламаційності, і своєрідна пульсуюча ритміка у змінному розмірі. Цікаво, що композитор вводить у мелодичну лінію спеціальні штрихові позначення, покликані підсилити імітацію вокальної манери виконання з виразною акцентацією на артикуляції повторювальних складів. Для досягнення такого ефекту автор застосовує поєднання штрихів *tenuto* і *staccato*. Такі артикуляційні ремарки вимагають від виконавця особливої чутливості та точності відтворення, адже втілення інтерпретатором штрихових позначок композитора є дуже важливим елементом для відтворення лемківської діалектичної манери співу на фортепіано. Лише за умови якісної інтерпретації фольклорно визначена сутність музики Барвінського залишатиметься збереженою й переконливо транслюватиметься слухачеві.

Окреме місце у фортепіанній спадщині Василя Барвінського посідає збірка «Українські народні пісні для фортепіано». Створена в 1930-х роках, вона містить 38 обробок українських народних пісень і призначена переважно для педагогічних цілей – як репертуар для учнів музичних шкіл. Композитор демонструє тут виняткове педагогічне чуття: обробки технічно доступні, але водночас художньо повноцінні. Виклад мелодичного матеріалу демонструє дбайливе відношення Барвінського до автентичності народних пісень, які композитор збагатив вишуканою гармонізацією, технічно не обтяжливою поліфонізацією та компактно збалансованою для піаністичного апарату фортепіанною фактурою.

Збірка є яскравим свідченням національно-усвідомленої позиції митця, спрямованої на естетично-мистецьке виховання молодого покоління на основі української фольклорної традиції. Вона не лише популяризує народну пісню, а й формує у виконавців національне музичне мислення, чутливість до інтонаційно-ритмічної специфіки рідного фольклору та вміння передавати його дух засобами фортепіанної майстерності. Варто додати, що в творчому доробку Василя Барвінського знаходимо також цінні зразки авторських обробок українських народних пісень, в яких композитор вперше в українській професійній музиці «використав перекомпоновану наскрізну

⁷ Барвінський В. Чотири п'єси для фортепіано: *ноти*. Львів, 2005. С. 5.

⁸ Там само.

партію фортепіано»⁹. Потрібно також згадати і про звернення В. Барвінського до традиційно-обрядової царини української музичної культури – колядок і щедрівок, адже «композитор відкрив у цьому жанрі великі можливості для їх інструментальної обробки, у даному випадку піаністичної, що до нього зробили у хоровій музиці М. Лисенко та К. Стеценко»¹⁰ – зауважує Надія Макуцька. Цікаво, що митець розширює можливості використання номерів із цієї збірки – кожна колядка чи щедрівка представлена Барвінським у варіанті авторської гармонізації з додаванням підставленого тексту та може виконуватись і як фортепіанна п'єса сольного типу, і як піснеспів із залученням вокалу та фортепіанним супроводом.

Висновки. Творчість Василя Барвінського посідає особливе місце в українській музичній культурі ХХ століття як яскравий приклад органічного синтезу національної фольклорної традиції та європейського професійного композиторського мислення. Фортепіанна спадщина митця демонструє глибоке й багатогранне переосмислення українського народного мелосу, який виступає не як естетико-декоративний елемент, а як фундаментальна інтонаційна основа композиторського стилю. Аналіз низки фортепіанних творів композитора засвідчує, що Барвінський володів різноманітними методами роботи з фольклорним матеріалом – від прямого цитування й варіаційної розробки до глибокої трансформації народних інтонацій, ладових і ритмічних особливостей обраного музичного діалекту. Композитор тонко поєднував автентичність народного мелосу з витонченою фортепіанною фактурою романтичного типу, що дозволило йому створити власну музичну мову, оперту на українську ментальність. Звернення Василя Барвінського до джерел народного мистецтва у першій третині ХХ століття було не лише особистим творчим вибором, а й частиною ширшого культурного процесу – національно-культурного відродження, що охоплювало різні види мистецтва.

Таким чином, фортепіанна спадщина Василя Барвінського є яскравим свідченням високого професійного рівня національного композиторського мистецтва та водночас важливою сполучною ланкою між фольклорною традицією і сучасною виконавською практикою.

Фортепіанна творчість Василя Барвінського не лише об'ємно репрезентує широкий спектр зразків народного мелосу з різних регіонів України, а й виявляє цікаві і самобутні результати складних процесів трансформації фольклорного матеріалу в професійній музиці, які суттєво збагачують скарбницю національного музичного мистецтва.

Література

1. Барвінський В. Чотири п'єси для фортепіано. Львів, 2005. 22 с.
2. Камінська Ю. Світоч української музики. *Наше слово*. №4, 26.01.2025. URL: <https://nasze-slowo.pl/svitoch-ukrayinskoji-muzyky/> (дата звернення 27.02.2026 р.)
3. Кияновська Л. Творчість В. Барвінського і художні стилі ХХ століття. *В. Барвінський і українська музична культура*. Статті та матеріали / за ред. О. Смоляка. Тернопіль, 1998. С. 117–124.
4. Криштальський Олег. *Спогади: наук.-публіцист. вид.* / ред.-упоряд. Т. Дубровний. Львів, 2010. С. 51.

⁹ Назар-Шевчук Л. Статуси першості Василя Барвінського: світові винаходи та національні пописи. *Музика*. 17.03. 2017. URL: <https://mus.art.co.ua/statusy-pershosti-vasylya-barvinskoho-svitovivynahody-ta-natsionalni-popusy/> (дата звернення 27.02.2026 р.)

¹⁰ Макуцька Н. Особливі відбиття фольклору в інструментальних творах В. Барвінського (на прикладі циклу для фортепіано «Колядки і щедрівки»). *«Музична україніка» (композитори України у парадигмі світової музичної культури)*: Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції. Дрогобич, 2018. С. 20.

5. Макуцька Н. Особливі відбиття фольклору в інструментальних творах В. Барвінського (на прикладі циклу для фортепіано «Колядки і щедрівки»). *«Музична україніка» (композитори України у парадигмі світової музичної культури): Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Дрогобич, 2018. С. 19–22.
6. Назар-Шевчук Л. Статуси першості Василя Барвінського: світові винаходи та національні пописи. *Музика*. 17.03. 2017. URL: <https://mus.art.co.ua/ctatusy-pershosti-vasylya-barvinskoho-svitovi-vynahody-ta-natsionalni-popysy/> (дата звернення 03.03.2026 р.)
7. Німілович О. Фортепіанна творчість Василя Барвінського. Дрогобич: Коло, 2001. 80 с.
8. Шевелева М. Філарет Колесса: пісня – невичерпний засіб пізнання народу. *Український інтерес*. https://uain.press/blogs/filaret-kolessa-pisnya-nevicherpnij-zasib-piznannya-narodu-1296192?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 27.02.2026 р.)
9. Яковенко Л. Вплив творчого внеску інтерпретаторів фортепіанної музики Василя Барвінського на професійну освіту майбутніх учителів музичного мистецтва. *Молодь і ринок*. 2025. № 3 (235). С. 138–144. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326150>

Дата першого надходження статті до видання: 30.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу
CC BY 4.0

